

**BEETHOVEN ZONGORA—MANDOLIN
MŰEIE
A TV HAYDN-FILMJÉ**

Beethoven művei között még mindig találunk nálunk alig ismert kamaraműveket. Így aztán koncertéletünknek van még Beethoven eseménye. A Nemzeti Múzeum jubileuma alkalmából a „Történeti zenés esték” keretében meghirdetett Beethoven-sorozat első koncertjén is (összesen három volt) hallhattunk újdonságokat: a zeneköltő zongorára és mandolinra írt műveit Egly Tibor és Mayer Lajos jóvótából. A koncert különlegességét az is növelte, hogy a műzeum régi hangszertárából (mindhárom estén) az a híres Streicher zongora szólalt meg, melyet Liszt Ferenc 1848-ban ajándékozott a nagybátyjának. A hangszer később a Zeneakadémiára került, 1972-ben pedig a Nemzeti Múzeumba.

Beethoven szóban forgó darabjai közül kettőt: a c-moll Szonatinát és az Esz-dúr Adagiót barátjának, Wenzel Krumpholz hegedűművésznek írt. Krumpholz — a feljegyzések szerint — a mandolinnak is mestere volt, a XIX. század elején virágkorát élő népies hangszernek, melyet a hegedű módjára szoktak hangolni. (Beethovenen kívül Vivaldi, Mozart, Mahler és Schönberg is szívesen írtak mandolinra.) A másik két művet: a C-dúr Szonatinát, a B-dúr variációkat (Andante con variazioni) Jozephin Clarynak, a neves énekesnőnek komponálta a mester Prágában 1796-ban, amikor minden bizonnyal Lichnovszky herceggel járt ott. Van olyan érzésünk, hogy ezek a darabok, amint az ugyancsak itt írt „Ah perfido!” hangversenyára is, Salieri olasz stílusának hatása alatt keletkeztek, bár a beethoveni tömörítés, variációs készség ezekben a mandolin-művekben tetten érhető. A D-dúr változatok ötödik része egyenesen a Mondschein (Holdfény) szonáta első tételének misztikus borongását idézi, míg a második részben a mandolin csak jelzéseket ad, a zongora száguldjá be a teljes érték-skálát. A hatodik változat: kontratánc. De említhetjük a c-moll Szonatina rafinált szerkezetét is: adagio (lassú tétel és vérbeli „kis szonáta-tétel”) leegyszerűsített hangvételrel váltakozik, s az egész átészövi a líra. Ezt az érzékeny hangnemet érezzük az Esz-dúr Adagio echós hangulatában is.

A két előadóművész közül Mayer Lajos (mandolin) intonációinak tisztaságával, a dallamívek széles felrajzolásával gyönyörködtetett, de időnként — főleg

a variációkban — mintha szerette volna túllícitálni a zongorát, megfélekedve arról, hogy ezek a darabok nem zongorakíséretes művek: a két hangszer egyenrangú szerepet játszik.

Egly Tibor, aki mostanában tért haza a drezdai Hochschule für Musik kurzusáról (Amadeus Webersinke növendéke volt, előzőleg a Budapesti Zeneművészeti Főiskolát végezte el) — muzikális zongorista. Egyike azoknak, akik tudják, Beethoven csak úgy lehet helyesen interpretálni, ha valaki Bach műveit jól érti és minden hangnak jelentőséget ad. Temperamentuma, legato stílusa ígéretes tehetőségre vall: amelynél kibontakoztatása attól is függ, hányszor lép majd közönség elé.

Beethoven F-dúr zongora—kürt szonátájának magyar vonatkozása is van. A zeneköltő kürtművész barátjával, Puntóval 1800 májusában a budai Várszínházban is eljátszotta Alexandra Pavlovna születésnapján, és először vonta magára a hazai kritika figyelmét: „A Forte-pianon való mesterséges jádása által, (Beethoven) mindeneknek magára vonta a figyelmetességét”. (Jellemző, hogy a műsorlapon Bethorn-név áll!) Ez a rokokó invencióval készült szonáta (Ries jegyezte fel, hogy a bemutató előtti napon fejezte be Beethoven, ahogyan Mozart is jó néhány művét) bírja a könnyedséget, a játékos derűt s kihasználja a vadászkürt sajtóságos képességét: öblös völgyzengések, riadós „hegymeneteket” hallunk. Medveczky András kválitásait ismerjük, ezáltal azonban betegsége zavarta, hogy kürtjét tökéletesen megszólaltassa.

A második koncerten is hallhattunk ritkaságokat: Beethoven négykezes zongoraműveit. A kéttételes D-dúr szonátát, a Három indulót (Op. 45.), köztük a vadászkürt motivumos C-dúrt, a Waldstein témára írt Nyolc variációt, s végül a felejthetetlen Goethe versre komponált dalmak (Nähe des Geliebten — A kedves közelléte) variációit (D-dúr). Hazai vonatkozása ennek a darabnak is van: Brunswick Teréznek és Josephinek ajánlotta a szerző, még inkább bonyolítva a kérdést: Ki volt a Halhatatlan Kedves? A Hat variáció, megítélésünk szerint, több pusztán stílusremekelésnél. Sokszor tört motívumok hangzanak a klaviatúrán, s ha nem ismernénk a zeneköltő művészetesztétikáját, ráfognánk a programszerűséget. Legbensőbb zenéinek egyik legszebb darabjában gyönyörködhattunk. Ami meglepett: a D-dúr szonáta sors-ütései. (Emlékeztetve az V.

szimfónia kopogó tételére. Vagy miként a nagy téma, az Örömdóráé, amely már 1798-ban megjelenik egy töredékben Schiller nevezett verséhez, a sors is jelentkezik már 1796-ban?) Egly Tibor partnere ezúttal az idén végzős Szokolay Gergely volt, aki a műsorban szólistaként is fellépett: a nagyon igényes és nehéz Asz-dúr szonátát (Op. 110) játszotta. A mű a zeneköltő öt utolsó zongoraszonátáinak egyike. Az első tételben Bach János-passiójának tragikus dallamát idézi vissza, a fuga, amely Bach szimbólumvilágába vezet, a magasságot és a mélységet járja be, míg a zárótétel örömhanga a beethoveni életmű összefoglalása, a IX. szimfónia párja. Szokolay Gergely csak a fúgát teljesítménye is halványabb volt. (Régi hangszerek arany szabálya: a mély húrok erőteljesebbek, meg kell tehát találni a középutat!)

A Hat bagatell (Op. 126), a Rondókat (A-dúr, C-dúr, G-dúr) és az Esz-dúr Eroica variációkat játszotta Egly Tibor a sorozat záróestjén. (Ez utóbbi mű előadásának kényszerzűnetében — amikor igazítani kellett a húrokon — gondoltunk arra: megérné ezt a szép hangú zongorát egészen „talpra állítani”.) A Bagatell-ek a IX. szimfónia árnyékában fródtak. A kézirat felirata: „Kleinigkeiten von Ludwig v. Beethoven — (Apróságok Ludwig v. Beethoven-tól)”. Kicsinységek, de teljesek, mint Chopin prelűdjei. A rondók közül az ismert G-dúr, „Az elveszett garas” kelti bennünk azt az érzést, hogy a legapróbb hangulatváltozás is kikényszeríthette a remekművet a szerzőből. Amolyan továtűnő látomások ezek a hangulat-darabok s lélekbúvároknak is kitűnő diagnosztikai anyagot adhatnak. Az előadó a vaskos derűt, a nevetésben is felbukkanó zsörtölődést, a bohóc arcot igyekezett érzékeltetni a rondókban és a bagatellekben, míg az Eroica variációkban a hősöz kemény arcéleit. Ez utóbbi művel kapcsolatban igazat kell adnunk a zenetörténésznek, aki a Harmadik szimfónia tükrében vizsgálja az egyes részleteket, s megállapítja: a variációkból hiányzik a prométheuszi fény. Inkább a változatosság a domináns, a két kéz sajátos élete a zongorán. Táncoz liük-tetés, dübörgő akkordok, könnyed paszázások, s ebben a rengeteg játékoság-

ban a klasszicizmus szigorú mértana. Liszt zongoráján hallva a művet a háttérben a zeneköltő alakját láttuk, aki már megírta végrendeletét.

A TV február negyedikén bemutatott Haydn-filmje végigvezette a nézőt a bécsi klasszicizmus kiemelkedő képviselőjének életútján. A Magyar Televízió, az ORF—Wien és a ZDF—Mainz megbízásából készült bécsi SATEL—Film nem a relikviákat vallatta amolyan tudósi módszerrel, hanem megjegyeztette a kort: Eszterháza petárdás vigasságait, az egykori opera kosztümös, parókás szereplőit vagy éppen a muzikusok gyertyafényes estéit. Mindannyian éreztük: a jelen kérdez, s a múlt még meglevő helyszíneivel válaszol: a rohrai szülőházzal a Lajta mellett, a templomokkal, a Sängerknaben hangjaival a nagy múltú bécsi énekiskolából, az egykori temető helyével, ahonnan a zeneköltő koponyáját ellopták Bécs francia megszállásának napjaiban. És jelenlegi síremlékével is az einstenstadti Bergkirche-Mauzóleumból. Haydn huszonnégy éve egyesített hamvai a teremtés pillanatára emlékeztetnek.

„Ha derűs lelket adott az Úristen, bizonyára nem haragszik, ha így szolgálok őt” — mondta egyszer műveire célozva. A derű a filmből sem hiányzott. Érzékenyen, a Haydn-i világ legmélyére pillantva sorakoztatta egymás mellé a szerkesztő Horst Bosch és a rendező dr. Hermann Lanske az életképet és a vitrin alatt őrzött partitúrákat. Kodály mondta egyszer: „J. Haydn volt az első, aki »all'ongarese« felíratú darabjaival világszerte hirdette, hogy itt egy sajátos, minden mástól elütő zenei kifejezés mód él... De »al'ongarese« jelzés nélküli műveiben is elég magyar elem mutatkozik.” S íme megszólalt a Fertő-vidéki paraszttánc dallama a G-dúr zongoratrióban Schiff András jóvoltából, hogy vele szinkronban az Ungaresca Táncegyüttes népi hangszerek zenéjére „kiverje” a verbunkot. (A film egyik legszebb részlete volt.) Szent Jakab havának tizenkettedik napja a kertü mulatságok kezdete. Harminc esztendő a vigasságok ígézetében a magyar Versailles-ben, mégis a magány volt Haydnnek távol a nyüzsgő világtól, legfőképpen Béctől. S ahogyan ez a sajátos művészsors magával ragadta a nézőt, csendesesen át is vezetett a napszentülthez: a zeneköltő már sorba vehette életművét, ezt a több, mint ezer darabból

álló gyémántdobozt. Ferencsik János mondta a filmben: olyan tiszta ember zenéje ez, aki minden kornak elmondhatja üzenetét. S ha az ifjúság a termeszet csendes csobogásával üzent a film elején a Fertőd felé vezető úton, a legmélyebb tartalmú Haydn-oratórium hangjai „búcsúztatták” a zeneköltőt. (A

Teremtés — írta egykor a mű címlapjára.)

A felcsendülő fináléban, de a film során elhangzott Haydn-művek mindegyikében neves hazai és osztrák művészek muzsikáltak s feledtették gondjainkat egy órára.

TÓTH SÁNDOR

Tájékoztató

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT ÚJ KIADVÁNYAI

A II. Vatikáni zsinat tanítása. Régóta időszerű volt már, hogy megjelenjék a zsinati döntések valamennyi okmánya, s külön öröme lehet minden érdeklődőnek, hogy mindegyik előtt megfelelő magyarázatokat is olvashatunk. A könyv bevezetésében Cserháti József pécsi püspök foglalja össze a Zsinat történetét, munkáját és pasztorális jellegét, majd sorban következnek az egyes okmányok és magyarázatuk. Lehet vitatni, vajon a legcélszerűbb megoldás volt-e előre venni a magyarázatot és utána közölni az okmányok szövegét, bár kétségtelenül sok olvasó érdeklődését a kedvcsináló történeti bevezetések keltik fel. E történeti összefoglalások során alaposabb lektori munkával ki lehetett volna gyalomlálni néhány fölösleges ismétlést. S ugyancsak érdemes lett volna kicsit nagyobb gondtal korrigálni a szövegeket, néhol ugyanis bántó sajtóhibák maradtak bennük, olykor még a címekben is.

Nem soroljuk fel a kötet valamennyi közreműködőjét, noha valamennyien nagy és tiszteltreméltó munkát végeztek. Külön is kiemeljük a „Dei Verbum” pontos magyarázatát és érzékletes fordítását (Kelemen Vendel munkája). A fordításokkal kapcsolatban néha olyan érzése támad az olvasónak, mintha az eredeti latin szövegek tolmácsolása során néhány fordító túlságosan is a latin nyelv szelleméhez ragaszkodva szembe elől tévesztette volna a magyarosság és a világosság kívánalmát. Gyakori a teljesen fölöslegesen használt „egy” határozatlan névmás, az alanyi mellékmondatokban együtt szerepel a kérdőnévmás és a kötőszó, olykor a szórend fölöslegesen archaikus, holott a Zsinat egyik fő törekvése éppen az volt, hogy ablakot nyisson a világra. Nyilvánvaló, hogy ennek a célkitűzésnek a szövegek fordításában jobban érvényesülnie kellett volna.

Mind ezek persze olyan hibák, melyek egy várható következő kiadásból könnyen korrigálhatók. Nem kétséges, hogy erre a kiadásra hamarosan sor is kerül, hiszen **A II. Vatikáni Zsinat tanítása** című könyv az egyháztörté-

net egyik jelentős eseményét foglalja össze a magyar katolikus olvasók és minden érdeklődő számára. A szövegek értelmezésében és magyarázatában sosem érezni elfogultságot, inkább valamennyi szerző munkájában az anyag fölülnyes ismerete és megfelelő válogatása ragad meg. Így a kötet egésze nemcsak katolikus olvasóknak ad alapvető tájékoztatást, hanem minden rokonszenvezőnek. Hitelesen, korrekten mutatja be a Zsinat számunkra oly jelentős és korszakfordító munkásságát.

Nyíri Tamás: **A filozófiai gondolkodás története** című könyvét második kiadásban jelentette meg a kiadó. Lapunkban annak idején részletes méltatást közöltünk a könyvről. Mindenesetre nagyon érdekes és elgondolkodtató jelenség, hogy egy alapvetően filozófiatörténeti munka rövid időn belüli két kiadást ér meg. Ez a tény arra enged következtetni, hogy a Zsinat után rohamosan megnőtt a bölcselet iránt való érdeklődés. A papnevelésről szóló zsinati határozat maga is külön szól a filozófiai képzés jelentőségéről, és annak legfontosabb elemét abban látja, hogy kifejlessze az emberben a kritikus látás tudományát, és megtanítson pontos, világos és egyértelmű fogalmak szerint gondolkodni. Külön hangsúlyozza az okmány, hogy meg kell ismertetni a papnövédekkel a kor legjelentősebb filozófiai rendszereit is. Nyíri Tamás könyve ebben a vonatkozásban is hasznos kalauz. Az egzisztencializmusról, kivált Heideggerről írt sorai a kérdés legjobb magyar nyelvű összefoglalásai közé tartoznak. S hasonló sokoldalúsággal mutatja be korunk különféle filozófiai törekvéseit, s ezeket józanul, higgadtan, de mindig egyértelműen értékeli.

*

Színvonalas, izgalmas számokkal jelentkezett 1977-ben is a **Mérleg**. Eddig is természetes volt, hogy a lap nemcsak a teológia, a filozófia és a természettudományos világkép fejlődése iránt mutat fokozott érdeklődést. Gyakran szerepeltek benne kivonatok jelentős irodalmi, képzőművészeti tanulmányokból. A tavalyi 3. számban is jelent meg ilyen írás